

FUNDACJA DRUGIEGO SEMINARIUM DLA DIECEZJI PŁOCKIEJ W 1710 ROKU I JEGO SIEDZIBY OD XVII DO XIX WIEKU

Sobór trydencki (1545-1563) wśród wielu znakomitych dokumentów jakie wydał, a które zapoczątkowały dzieło reformy Kościoła, poczynając od połowy XVI wieku, na uwagę zasługuje dekret *Cum adolescentium aetas*, ogłoszony 8 V 1563 r. Dokument ten reformował dotychczasowy styl formacji do kapłaństwa nakazując zakładanie seminariów duchownych. Jako pierwsze powstało seminarium w Mediolanie w 1564 r. z inicjatywy późniejszego świętego Karola Boromeusza a na ziemiach polskich w Braniewie (1565 – kard. Stanisław Hozjusz), Włocławku (1569 – bp Stanisław Karnkowski), Poznaniu (1576 – bp Adam Konarski), Kaliszu – dla archidiecezji gnieźnieńskiej (1591 – abp Stanisław Karnkowski) i wreszcie Płocku. Biskup płocki Wojciech Baranowski dokumentem wydanym 9 września 1594 roku erygował Seminarium Duchowne pierwsze dla diecezji płockiej usytuowane w Pułtuskach. Utworzone Seminarium miało kształcić najpierw 12 a następnie 15 alumnów. Nie była to liczba duża jak na potrzeby tak ogromnej diecezji jaką była diecezja płocka. Stąd też nie dziwi fakt, że już od początku XVII w. zaczęła dojrzewać myśl o przeniesieniu lub utworzeniu drugiego seminarium w Płocku. O przeniesienie seminarium do Płocka postulowała kapituła katedralna na posiedzeniu zwyczajnym odbytym 9 IX 1618 r.¹ czy też podczas swoich sesji wiosennej i jesiennej w roku 1631². Potrzeby tworzenia drugiego seminarium nie dostrzegali w XVII w. biskupi płoccy. Dla przykładu Stanisław Łubieński (1627-1640) proponował podjęcie działań zmierzających do podniesienia poziomu nauczania w szkole katedralnej.

¹ ADP, Akta Kapituły Płockiej, sygn. 10, k. 49.

² Tamże, k. 86-87.

Kanonicy płockcy nie zniechęceni w swoich zabiegach po raz kolejny na posiedzeniu kapituły w 1675 r. przedłożyli ówczesnemu biskupowi, Bonawenturze Madalińskiemu, sprawę założenia seminarium w Płocku jako największą konieczność³. To samo uczynili w 1682 r. tym razem przedkładając swoją prośbę następcy biskupa Madalińskiego, biskupowi Stanisławowi Dąbskiemu (1682-1692), wkrótce po objęciu przez niego diecezji płockiej⁴. Warto zaznaczyć, że kanonicy płockcy postulując przeniesienie lub założenie drugiego seminarium w Płocku myśleli bardzo praktycznie, zależało im bowiem na tym, aby klerycy swoją obecnością i uczestnictwem uświetniali liturgię sprawowaną w świątyni katedralnej.

Mimo podejmowania licznych starań w ciągu XVII w. nie doszło ani do przeniesienia seminarium z Pułtusza do Płocka, ani do założenia drugiego seminarium w samym Płocku. Trochę w inny sposób, ta myśl stała się rzeczywistością na początku XVIII w. Wyszła ona od osoby Seweryna Kazimierza Szczuki sufragana chełmińskiego i kanonika płockiego, który choć służył kościołowi diecezji chełmińskiej, to jednak z racji pochodzenia (Szczuczyn) czuł silne więzi z diecezją płocką⁵. Szacunek i wdzięczność dla Zgromadzenia Księży Misjonarzy, u których w Seminarium w Chełmie studiował w latach 1687-1689 sprawiły, że będąc już sufraganem chełmińskim (1703), prokuratorem kapituły chełmińskiej i kanonikiem płockim, powziął myśl ufundowania domu dla Misjonarzy na terenie diecezji płockiej. I tu tkwi geneza fundacji seminarium w Płocku. Na ten cel fundator przeznaczył kwotę 18 tys. florenów tj. 30 tys. tyńfów. Swoją myśl przedstawił ówczesnemu biskupowi płockiemu, Ludwikowi Barłomiejowi Załuskiemu, który odniósł się do niego z dużą życzliwością. Fundacja tego typu nie mogła być zrealizowaną bez zgody miejscowej kapituły katedralnej, która poświęciła jej sporo uwagi podczas posiedzenia jakie odbyło się 8 IX 1709 r. Czyniąc starania przez ponad sto lat o przeniesienie lub fundację seminarium w Płocku, kapituła katedralna postanowiła działać szybko, (by fundator się nie rozmyślił) i jeszcze tego samego dnia (8 IX) wyznaczyła skład delegacji do przeprowadzenia szczegółowych rozmów na temat fundacji z biskupem

³ ADP. Akta Kapituły Płockiej, sygn. 12, k. 89.

⁴ ADP. Akta Kapituły Płockiej, sygn. 13, k. 169-170.

⁵ W. J e z u s e k, *Biskup Seweryn Kazimierz Szczuka*, „Miesięcznik Pastorski Płocki”, 4-5/1960, s. 126.

S.K. Szczuką. W jej skład weszli: Stefan Wierzbowski – dziekan kapituły; Bartłomiej Tłubicki – kustosz i Wojciech Strzeszewski – kanonik⁶.

Zarówno biskup Załuski jak i kanonicy katedralni mieli świadomość, iż kwota przeznaczana przez fundatora może okazać się niewystarczającą dla potrzeb seminarium, stąd też postanowili doposażyć fundację nadając wieś Ościslowo, położoną w województwie płockim i powiecie niedzoborskim, należącą do mensy biskupiej, ponadto plac na przedmieściu Płocka, przy ulicy od bramy grodzkiej do kościoła św. Marii Magdaleny (za wyjątkiem miejsca, gdzie stoi karczma należąca do klucza boryszewskiego, którą biskup zastrzegł sobie i swoim następcom) a także Kuniewko – folwark kapitulny, położony w województwie płockim, powiecie sierpskim. Przeznaczono również na ten cel część procentów od tzw. „sumy Łubieńskiego”, złożonej w 1635 r.⁷

Pozostawała jeszcze do rozpatrzenia sprawa lokalizacji przyszłego seminarium. Na posiedzeniu kapituły w dniu 8 IX 1709 r. biskup wraz z kanonikami zdecydowali o przeznaczeniu na siedzibę seminarium kurii kanonika Kiewnarskiego, położonej przy bramie grodzkiej i dom murowany zwany „Łubińsciana”⁸. Z tej racji, że kanonia była nieduża zwrócono się później do kanonika Stanisława Spinka z prośbą o zamianę na dom usytuowany na placu Rynku Kanonicznego przy bramie Wyszogrodzkiej. Ta zamiana zyskała akceptację kapituły katedralnej 2 V 1710 r.⁹ Do omówienia warunków fundacji domu misjonarzy w Płocku przybyli przedstawiciele wizytatora misjonarzy Bartłomieja Tarło w osobach Michała Waltera i Tomasza Strzegockiego. Z kolei kapituła ze swego grona do spisania warunków umowy wydelegowała Adama Rostowskiego – archidiakona dobrzyńskiego i Bartłomieja Tłubickiego – kustosa. Już dnia 6 V zostały ustalone warunki na których misjonarze mieli osiedlić się w Płocku:

1. Misjonarze będą mieć trzy działy pracy w diecezji: prowadzenie misji, rekolekcje i seminarium duchowne,

2. Na utrzymanie alumnów misjonarze otrzymują wsie Ościslowo i Kuniewko oraz część fundacji Łubieńskiego. Dobrami tymi będą zarządzać i troszczyć się o nie. Alumnów ma być tylu, na ile wystarczy dochodów,

⁶ ADP, Akta Kapituły Płockiej, sygn. 15, k. 30.

⁷ ADP, Akta Kapituły Płockiej, sygn. 15, k. 32; A.J. Nowowiejski, *Płock. Monografia historyczna*, Płock 1930, s. 458.

⁸ Tamże.

⁹ Tamże, k. 34.

3. Zgodnie z zarządzeniem soboru trydenckiego będzie dwóch prowizorów seminaryjnych: jeden wyznaczony przez biskupa, drugi wybierany przez kapitułę,

4. Superior domu i seminarium ma pełną władzę przyjmowania i usuwania alumnów. Nie powinien jednak korzystać z niej bez wiedzy prowizorów, przynajmniej jednego z nich. Alumnów nie należy odrywać od studiów i ćwiczeń szkolnych i wykorzystywać do innych zajęć¹⁰.

Kiedy umowa została spisana i zaakceptowana przez wszystkie strony, biskup Ludwik Bartłomiej Załuski wydał 6 V 1710 r. dekret erygujący drugie dla diecezji płockiej seminarium z siedzibą w Płocku¹¹. Nie od razu jednak misjonarze wprowadzili się i rozpoczęli pracę wychowawczo-dydaktyczną. W następnych latach kapituła własnym sumptem rozbudowała stare budynki, wzniosła nowy dom, wybrukowała ulicę przy bramie grodzkiej i zbudowała most na fosie, łączącej seminarium z katedrą. Gmach seminaryjny był praktycznie ukończony w roku 1717. Dopiero wówczas mogły rozpocząć się zajęcia w Seminarium. W 1723 r. biskup Andrzej Stanisław Kostka Załuski określił liczbę alumnów uczących się w Płocku na 12¹².

W tym miejscu przyszło misjonarzom prowadzić seminarium przez najbliższe kilkadziesiąt lat. Kiedy 21 VII 1773 r., papież Klemens XIV ogłosił brewe *Dominus ac Redemptor*, na mocy którego Towarzystwo Jezusowe zostało zniesione w całym Kościele, zlikwidowano kolegia jezuickie w Pułtusk i Płocku. W Płocku budynek kolegium po jezuitach przejęła Komisja Edukacji Narodowej, w Pułtusk zaś biskup płocki Michał Jerzy Poniatowski postanowił przekazać je płockim benedyktynom. Stosowny dokument w tej sprawie wydał biskup w Warszawie 20 VI 1781 r. Do opuszczonego przez benedyktynów klasztoru biskup zdecydował się przenieść seminarium duchowne. Budynek opactwa znajdował się naprzeciwko wejścia głównego do katedry, do niego należał plac zwany „Dunajkiem” (w 1784 r. kapituła przekazała go w użytkowanie seminarium) znajdujący się na obszarze obecnego ogrodu biskupiego oraz chodnik prowadzący od ulicy Tumskiej aż do Wisły, co

¹⁰ ADP. Akta Kapituły Płockiej, sygn. 15, k. 35.

¹¹ Dokument ten zachował się w zasobie Archiwum Diecezjalnego w Płocku w zespole akt seminaryjnych.

¹² A.J. Nowojęski, *Płock. Monografia historyczna*, s. 461.

dawało klerykom lepsze warunki do rekreacji. Budynek posiadał więcej pomieszczeń, co sprawiało, że był wygodniejszy, choć nie zawsze odpowiadały one potrzebom dydaktycznym seminarium. W tym budynku przyszło spędzić klerykom i wychowawcom najbliższe kilkadziesiąt lat, czas niełatwy w którym Rzeczypospolita utraciła swoją niepodległość a seminarium nie rzadko było miejscem stacjonowania rozmaitych oddziałów wojskowych. Dla przykładu w czasie przemarszu wojsk napoleońskich w 1807 r., seminarium stało się miejscem stacjonowania wojska. Żywność przeznaczona dla kleryków została zarekwirowana na potrzeby armii¹³. Analogicznie było w czasie powstania listopadowego w 1831 r., seminarium zamieniono na szpital wojskowy w wyniku czego budynek został zniszczony a wyposażenie spalone. Klerycy przez pewien czas znaleźli schronienie w Bądkowie, wsi inkorporowanej do seminarium przez biskupa Poniatowskiego. Dopiero w sierpniu 1832 r. administrator diecezji, biskup Franciszek Pawłowski zwrócił się do Komisji Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z prośbą o opuszczenie budynków seminarium przez wojsko rosyjskie i przeznaczenia ich na właściwy cel¹⁴. Dopiero po dwóch latach starań klerycy mogli wrócić do własnego domu.

Niedługo dane im było cieszyć się przebywaniem w budynkach pobenedyktynskich albowiem na mocy ukazu cara Aleksandra II z 27 października (8 listopada) 1864 roku, zlikwidowano wszystkie domy zakonne na terenie diecezji płockiej. Majątek po skasowanych klasztorach został przekazany różnym instytucjom państwowym. Przeznaczono go między innymi na koszary wojskowe, lazarety, szkoły, szpitale i składy¹⁵. Rosyjskie władze gubernialne – nie zważając na oświadczenia biskupa Wincentego Teofila Popiela, zakwalifikowały również budynek w którym mieściło się seminarium diecezjalne jako własność misjonarzy i przeznaczyły go do konfiskaty¹⁶. Zakonnicy mieli być przewiezieni z domu zakonnego w Mławie i Płocku do

¹³ ADP. Akta Seminarium Płockiego, sygn. 43. Wydanie krytyczne opr. Ks. D. Małewski, *Akta względem edukacji w Seminarium płockim (rok 1810)*, „Studia Płockie”, 30/2002, s. 312-315.

¹⁴ ADP. Akta Seminarium Płockiego, Korespondencja z władzami z lat 1795-1846, bez sygn., k. 92; M.M. Grzybowski, *Z dziejów seminarium płockiego (1710-1939)*, „Studia Płockie”, 22/1994, s. 47-48.

¹⁵ A.J. Nowowiejski, *Płock. Monografia historyczna*, s. 465.

¹⁶ W. Jezusek, *Troska biskupa Wincentego Popiela o seminarium duchowne 1863-1875*, „Miesięcznik Pastorski Płocki”, 1/1966, s. 44-45.

Łowicza, który został wytypowany przez władze na tzw. klasztor etatowy. W Płocku mieli pozostać trzej misjonarze, i to tylko do końca roku szkolnego 1865.

Z kolei dyrektor Komisji Spraw Wewnętrznych i Duchownych – Włodzimierz Czerkasski nakazał władzom Płocka znalezienie dla seminarium innego lokalu. Do wyboru były dwa obiekty: koszary wojskowe i klasztor franciszkanów reformatów opuszczony przez zakonników wskutek kasaty. Kiedy zapadła decyzja o przeniesieniu seminarium do budynków klasztornych, Czerkasski zobowiązał władze miasta by przystosowały je do potrzeb seminarium w terminie do 1 X 1867 r. Latem 1867 r. biskup Popiel podjął się jeszcze próby ratowania dotychczasowej siedziby seminarium. W tym celu spotkał się z następcą Czerkasskiego na stanowisku dyrektora Komisji Spraw Wewnętrznych i Duchownych – Sergiejem Muchanowem i przedstawił mu dokumenty, świadczące o tym, że prawowitym właścicielem budynków po opactwie benedyktyńskim była diecezja, a nie misjonarze. Wysunął też zastrzeżenia co do budynku, wskazanego przez władze, między innymi znaczne jego oddalenie od katedry, przede wszystkim zaś to, że jest on niewystarczający dla potrzeb formacji przyszłych kapłanów¹⁷. I tym razem starania biskupa nie przyniosły pożądanego rezultatu. Jesienią 1867 r. odbyła się przeprowadzka seminarium do nowego miejsca.

Pomieszczenia klasztorne, opustoszałe od 1864 roku znajdowały się w złym stanie, panowała wilgoć, brakowało sal wykładowych i mieszkań dla profesorów. Kaplica seminaryjna usytuowana za ołtarzem głównym kościoła w dawnym kapitulniku zakonnym, przylegającym bezpośrednio do klasztoru, również nie była najwygodniejsza¹⁸. Nadzieje na polepszenie sytuacji materialnej seminarium pojawiły się wtedy, gdy wikariuszem kapitulnym, a zarazem rządcą diecezji został w 1875 r. sufragan płocki Aleksander Kazimierz Gintowt-Dziwałtowski (1875-1883). Dzięki zabiegom, jakie podejmował w Petersburgu otrzymał od władz carskich subwencję w kwocie 75 tys. rubli, które przeznaczono na przebudowę gmachu. W 1882 r. ukończono przebudowę budynku klasztornego, dobudowując drugie piętro.

¹⁷ M.M. Grzybowski, *Z dziejów seminarium płockiego 1710-1939*, „Studia Płockie”, 22/1994, s. 51.

¹⁸ W. Jezusek, *Troska biskupa W. Popiela o Seminarium Duchowne 1863-1875*, „Miesięcznik Pastorski Płocki”, 1-2/1966, s. 46.

Seminarium otrzymało wówczas nowe sale wykładowe a także kaplicę oraz pomieszczenie z przeznaczeniem na bibliotekę. Ponadto w latach 1880-1883 wybudowano jeszcze od strony frontowej oddzielny budynek z przeznaczeniem na mieszkania dla profesorów Seminarium¹⁹. Na tym miejscu seminarium znajduje się do chwili obecnej.

Reasumując, należy podkreślić, że różne koleje losu przechodziło seminarium na przestrzeni ostatnich trzech wieków. Zawsze dzieliło los mieszkańców Płocka a dramatyczne wydarzenia polityczne, trudne warunki materialne, zmiany siedzib, czy wręcz brak dachu nad głową hartowały w pracy formacyjnej zarówno alumnów jak i profesorów.

WALDEMAR GRACZYK

**FOUNDATION OF THE SECOND SEMINARY
FOR THE PŁOCK DIOCESE IN 1710
AND ITS SEAT FROM THE 17th TO THE 19th CENTURY**

Summary

The idea of moving the seminary in Płock or constituting a second one began to grow at the beginning of the 17th century. Moving the seminary was postulated by the cathedral chapter during its ordinary session on September 9th, 1618 as well as on its spring and autumn sessions in 1631. This intent, however, was not implemented in the 17th century. It was Seweryn Kazimierz Szczuka, the suffragan of Chełmno (Culm) and the canon of Płock who - at the beginning of the 18th century - returned to the idea and introduced it to the bishop of Płock, Ludwik Bartłomiej Załuski, who willingly accepted it and on May 6th, 1710 passed a founding decree for the second seminary in the Płock diocese, seated in Płock. The seminary was located in a house situated on the Kanoniczny Rynek (Canonical Square) at brama Wyszogrodzka (the Wyszogrodzka Gate). It was at that place that the missionaries ran the seminary for the next several dozen years. By the decision of the bishop of Płock, Michał Jerzy Poniatowski from June 20th, 1781, the seminary was moved to the former Benedictine Abbey opposite the main entrance of the cathedral and - after the fall of the January Uprising, in autumn 1867 - to Franciscan Reformati monastery. It is here that the seminary is seated nowadays.

Translated by Hanna Rybkowska

¹⁹ W. G ó r a l s k i, *Szkic do dziejów seminariów duchownych diecezji płockiej (1594-1994)*, „Studia Płockie”, 22/1994, s. 36.

